

Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau

Prosiect Morwellt Porthdinllaen

Nodyn Gwybodaeth

2017

Wedi cynhyrchu gan Alison Palmer Hargrave, Swyddog ACA PLAS

Teitl: Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau: Prosiect
Morwellt Porthdinllaen – Nodyn Gwybodaeth 2017

Awdur: Alison Palmer Hargrave
Swyddog ACA Pen Llŷn a'r Sarnau

Dyddiad Cyhoeddi: Mehefin 2017

www.penllynarsarnau.co.uk

@ACA_PLAS_SAC

Pen Llŷn a'r Sarnau

Tabl Cynnwys

1. Cyflwyniad	4
1.1 Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau (ACA PLAS)	4
1.2 Porthdinllaen	6
1.3 Beth yw morwellt a ble mae o?	7
1.4 Gwely morwellt Porthdinllaen	8
1.5 Pam fod morwellt mor bwysig / beth yw'r buddiannau?	8
2 Materion a rheolaeth	10
2.1 Beth yw'r broblem ym Mhorthdinllaen?	10
2.2 Beth a ellir ei wneud i ddiogelu'r gwllâu morwellt?	11
3 Cynllun Prosiect	13
3.1 Beth sydd yn digwydd nawr?	13
3.2 Am fwy o wybodaeth	14

1. Cyflwyniad

1.1 *Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau (ACA PLAS)*

Oherwydd y tirweddau tanddwr amryfal ac anghyffredin, y mathau o gynefin a'r anifeiliaid a'r planhigion anhygoel sy'n byw yn yr ardal, mae'r arfordir a'r môr o amgylch penrhyn Llŷn a gogledd Bae Ceredigion wedi ei warchod fel Ardal Cadwraeth Arbennig Pen Llŷn a'r Sarnau (ACA PLAS) - safle cadwraeth bywyd gwyllt sydd wedi ennill ei ddynodiad fel un o'r ardaloedd bywyd gwyllt gorau yn Ewrop (gwneir y dynodiad ACA dan Gyfarwyddeb Cynefinoedd y GE sy'n helpu i weithredu targedau a gytunwyd yn fyd-eang i helpu atal colli bioamrywiaeth). Mae'r ACA mawr hwn yn cynnwys penrhyn Llŷn i'r gogledd, Bae Tremadog a riffiau'r Sarnau yn yr hanner deheuol yn ogystal ag aberoedd mawr ar hyd arfordir Meirionnydd a gogledd Ceredigion.

Ffigwr 1: Map ACA PLAS

Mae gan yr ACA Grŵp Awdurdodau Perthnasol (GAP) sy'n cynnwys Cyfoeth Naturiol Cymru, Cyngor Gwynedd, Cyngor Powys, Cyngor Ceredigion, Dŵr Cymru, Severn Trent, Awdurdod Parc Cenedlaethol Eryri a Thŷ'r Drindod; mae gan y sefydliadau hyn faes gwaith penodol yn yr amgylchedd morol. Mae bod yn rhan o'r GAP yn cynorthwyo i gyflawni eu cyfrifoldebau i'r ACA ac yn helpu i hyrwyddo cydweithio i gwrdd ag ymrwymiadau'r awdurdodau hyn ac i reoli'r ACA yn ffafriol.

Gwaith y GAP yw goruchwyllo rheolaeth y ACA, a drwy weithio fel grŵp, adnabod camau gweithredu a rhannu gwybodaeth ac adnoddau i reoli'r safle gan gyfannu hyn gyda'u gwaith/mentrau eraill. Mae Swyddog ACA i'r safle sy'n hwyluso'r GAP, yn gweithio gyda

hwy i gyflawni agweddau o waith prosiect ACA, helpu i sicrhau bod ymrwymïadau gan eu hawdurdod i gyflawni eu dyletswyddau tuag at yr ACA a drwy arwain gweithredïad prosiectau rheoli penodol. Yn ogystal, mae gan yr ACA Grŵp Cyswllt sy'n cynnwys nifer fawr o gynrychiolwyr o wahanol ddiwydiannau a grwpiau diddordeb o amgylch y safle. Mae'r Grŵp Cyswllt yn gweithredu fel fforwm i grŵp ehangach o ddiddordebau i fod yn rhan o waith datblygu a gweithredu rheolaeth y safle. Gyda'i gilydd mae'r GAP a'r Grŵp Cyswllt yn darparu strwythur rheoli presennol ACA PLAS.

Mae rhai o'r prosiectau sydd wedi'u hadnabod gan y GAP a'r Grŵp Cyswllt ac sy'n cael eu cydlynu gan y Swyddog ACA yn cynnwys:

- Prosiect Morwellt Porthdinllaen - yn mynd i'r afael â'r effeithïau ar forwellt.
- Gwylïo Dolffinaid - edrych ar leihau materïon aflonyddwch
- Prosiect Ecosystemau Morol - yn gweithïo gyda'r diwydiant pysgota ar sawl prosiect.
- Cod Morol
- Prosiect sbwriel morol
- Prosiect Morfa Gwylt - yn mynd i'r afael â materïon yn lagŵn Morfa Gwylt.
- Sawl prosiect codi ymwybyddïaeth megis ymweliadau ysgol, y wefan, cyfryngau cymdeithasol, digwyddïadau, ac ati.

1.2 Porthdinllaen

Pentref bach arfordirol yw Porthdinllaen ar arfordir gogleddol Pen Llŷn, yn agos i bentref Morfa Nefyn. Mae'r lleoliad yn un arbennig gyda nifer o adeiladau bach gyda thafarn Tŷ Coch yn y canol.

Porthladd pysgota oedd Porthdinllaen oherwydd y bae cysgodol mawr a dros 40 ha o angorfa gysgodol. Y bae naturiol yma yw'r brif hafan ddiogel ar gyfer cychod am filltiroedd. Mae nifer o gychod bach pysgota a nifer fawr o gychod hamdden yn defnyddio'r bae yma oherwydd yr amodau cysgodol naturiol.

Mae gan Porthdinllaen hanes hir fel harbwr lloches. Ym 1864 comisiynwyd sied cychod a llithrfa ar gyfer cwch achub sydd â chriw hyd heddiw.

Mae Porthdinllaen wedi dod pan perchnogaeth yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol ers 1994. Mae mynediad i'r pentref hefo cerbyd wedi cyfyngu i denantiaid a physgotwyr felly mae rhaid i ymwelwyr cerdded ar hyd y traeth o Forfa Nefyn (os bydd y llanw yn caniatáu) neu gerdded trwy'r cwrs golff dros y pentir.

Mae Porthdinllaen hefyd yn arbennig oherwydd y tirlun, morlun a bywyd gwyllt. Mae'r môr o amgylch Porthdinllaen yn llawn cynefinoedd a rhywogaethau amrywiol gan gynnwys morwellt. Ar lanw isel cewch weld y morwellt yn ymestyn allan i'r bae.

Mae'r nodyn gwybodaeth hon wedi darparu i roi ychydig o wybodaeth am forwellt, y materion sydd yn ei wynebu ac i hybu trafodaeth am sut i warchod heddiw ac i'r dyfodol.

1.3 Beth yw morwellt a ble mae o?

Planhigyn blodeuol yw morwellt sy'n tyfu gan amlaf ar draethau mwddlyd a thywodlyd ond gall fyw yn gyfan gwbl dan y dŵr mewn lleoliadau dŵr bas megis Porthdinllaen ble ceir dŵr clir. Mae gan forwellt ddail gwyrdd fel rhubanau, tua 1cm o led sy'n edrych yn debyg iawn i laswellt y byddech yn ei gael ar y tir. Fel planhigion blodeuol a geir ar y tir, mae'r morwellt yn cynhyrchu blodau, ffrwythau a hadau (er bod y rhain yn anodd i'w gweld) ac oherwydd bod ganddynt wreiddiau tanddaearol, maent yn cyfrannu ocsigen i'r dyddodion ble y tyfant gan wneud y mannau hyn yn gynefin gwych i anifeiliaid bychain. Yn ogystal, maent angen llawer o oleuni i dyfu a byddant angen cysgod rhag y straen ffisegol a grëir gan donnau a cherrynt cryf. Oherwydd hyn, dim ond mewn harbyrau, aberoedd a baeau cysgodol iawn y maent i'w cael ble ffurfiant welyau neu ddolydd trwchus.

Mae morwellt yn tyfu mewn dyfroedd bas arfordirol mewn llawer o wledydd ar draws y byd ac mae rhywogaethau gwahanol yn ffafrio ardaloedd gwahanol. Yn y DU, mae dwy rywogaeth ar gael, dim ond un ohonynt sy'n gallu byw yn barhaol dan ddŵr. Er eu bod yn gallu goroesi o gwmpas y DU i gyd, yn y ganrif ddiwethaf collwyd o leiaf 80% o forwellt y DU, yn bennaf oherwydd afiechyd. Mae ansawdd dŵr gwael, datblygiad arfordirol, carthu, llygredd ac aflonyddu cyson lleol gan weithgareddau arfordirol wedi rhwystro adferiad y morwellt ac mewn llawer man wedi cyfrannu tuag at ei ddirywiad. Erbyn hyn, mae morwellt wedi'i adnabod fel cynefin prin yn genedlaethol yn y DU ac yng Nghymru nid yw ond i'w gael mewn ychydig o fannau cysgodol ar hyd yr arfordir megis Porthdinllaen, y Môr Mewndirol (Ynys Môn), Ynys Sgomer ac Aberdaugleddau.

1.4 Gwely morwellt Porthdinllaen

Mae Porthdinllaen ym mhen gogleddol ACA Pen Llŷn a'r Sarnau. Mae morwellt yn elfen pwysig o'r ACA ac yn un o rhesymau pam fod yr ardal mor arbennig. Mae gwely morwellt Porthdinllaen yn un o'r rhai mwyaf a trwchus yng Ngogledd Cymru gyda arolygon diweddar yn dangos y gwely yn gorchuddio ardal maint tua 286, 350m².

1.5 Pam fod morwellt mor bwysig / beth yw'r buddiannau?

Mae gwelyau morwellt yn adnodd hynod o bwysig. Maent yn bwysig i fywyd gwyllt ond hefyd maent o bwysigrwydd economaidd sylweddol ac felly maent yn cyfrannu tuag at ein ffordd o fyw. Dyma ychydig o enghreifftiau i ddangos pa mor bwysig yr ydynt:

- **Amcangyfrif o'u gwerth** - Anodd yw mesur gwerth economaidd ecosystem ond cyfrifwyd mai dolydd morwellt yw'r drydedd ecosystem fwyaf gwerthfawr yn y byd ar ôl aberoedd a gwlypdiroedd.
- **Pysgodfeydd masnachol** –
  - Defnyddir gwelyau morwellt fel meithrinfeydd pysgod oherwydd y diogelwch, y cysgod a'r bwyd maent yn eu roi i nifer o bysgod sy'n fasnachol bwysig. Gwelwyd penfras, morleisiaid, draenogiaid y môr, môrgyllyll, lledod, lledod y llaid a mecryll ifainc mewn dolydd morwellt ac mae penwaig yn dewis dodwy eu wyau mewn morwellt. Heb y meithrinfeydd hyn ni ellid ailgyflenwi'r stociau pysgod masnachol. Mae dros 37 o rhywogaeth o bysgod wedi darganfod ym Mhorthdinllaen, mae oleiaf 10 o rhain hefo gwerth masnachol.
  - Darganfuwyd bod morwellt yn fwy gwydn na chynefinoedd eraill yn erbyn newid hinsawdd ac asideiddio'r cefnforoedd. Felly, gall morwellt fod yn llawer mwy pwysig i bysgodfeydd yn y blynyddoedd i ddod.
- **Twristiaeth** – Mae'r bioamrywiaeth eang a geir mewn morwellt yn cynnal mamaliaid mwy megis, morloi, adar, dolffiniaid a llamhidyddion. Mae hyn ynddo'i hun yn denu nifer fawr o dwristiaid i arfordir Cymru. Yn ogystal, mae morwellt yn arafu cerrynt yn y dŵr ac yn maglu mwd a thywod gan sefydlogi gwely'r môr, a gwella ansawdd y dŵr gan wneud gweithgareddau megis nofio a phlymio'n fwy pleserus. Mae'n amsugno maetholion a llygryddion hefyd gan wneud y tywod yn fwy euraid ac yn fwy deniadol i dwristiaid.
- **Amddiffynfa arfordirol naturiol** - Gyda'u dail hirion a'u rhwydwaith o wreiddiau trwchus, mae morwellt yn effeithiol iawn am arafu cerrynt yn y dŵr, lleihau effaith nerth y tonnau a maglu mwd a thywod a thrwy hynny maent yn sefydlogi gwely'r môr. O ganlyniad, mae morwellt yn rhoi amddiffynfa arfordirol naturiol a gall morwellt gynorthwyo i leihau erydiad arfordirol.
- **Sinc Carbon a maetholion a chynhyrchu ocsigen** -
  - Mae planhigion yn hanfodol er mwyn cynhyrchu'r ocsigen yr ydym yn ei anadlu. Mae un metr sgwâr o forwellt yn gallu cynhyrchu 10 litr o ocsigen y dydd. Golyga hyn fod morwellt Porthdinllaen yn cynhyrchu digon o ocsigen ar gyfer 260 o bobl bob dydd.

- Nid yn unig mae planhigion yn bwysig ar gyfer cynhyrchu ocsigen ond maent â swyddogaeth bwysig mewn amsugno'r carbon deuocsid yr ydym ni'n ei gynhyrchu. Ar hyn o bryd mae'r cefnforoedd yn amsugno 25% o allyriadau carbon byd eang ac amcangyfrifir bod morwellt yn 'claddu' oddeutu 12% o hwn.
- Mae morwellt yn sinciau maetholion gan eu bod yn amsugno maetholion a chemegolion o ddŵr ffo arfordirol. Gall gormodedd o faetholion a chemegolion arwain at ordyfiant o algâu sy'n amharu ar ansawdd y dŵr gan ddifrodi'r morwellt ynghyd â bywyd morol eraill. Fodd bynnag, mae hecтар o forwellt yn amsugno 1.2kg o faetholion bob blwyddyn – mae hyn gyfystyr ag elifiant wedi'i drin o 200 o bobl. Felly, gallai morwellt Porthdinllaen amsugno elifiant wedi'i drin o 5,720 o bobl bob blwyddyn.
- **Cynyddu bioamrywiaeth** – Yn aml, mae morwellt yn tyfu mewn dolydd mawr trwchus ac yn rhoi cysgod a bwyd i nifer o greaduriaid megis milflodau'r môr, llyngyr, pysgod, crancod ac algâu. O ganlyniad, mae bioamrywiaeth mewn gwelyau morwellt iach yn eang. Amcangyfrifir bod oddeutu 40 gwaith mwy o anifeiliaid mewn gwelyau morwellt nac sydd ar dywod noeth.

2 Materion a rheolaeth

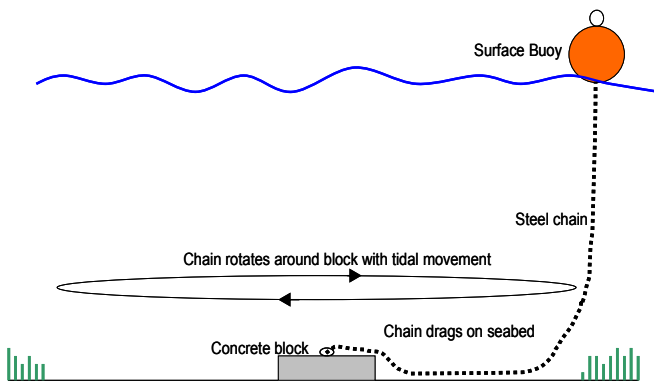

2.1 Beth yw'r broblem ym Mhorthdinllaen?

Drwy ddelweddau a dynnwyd o'r awyr ac arolygon tanddwr, rydym wedi cychwyn deall ehangder y gwely morwellt ym Mhorthdinllaen a bod rhannau o'r gwely o ansawdd uchel gyda thyfiant trwchus o blanhigion y morwellt (gweler Ffigwr 1). Fodd bynnag, mae'r un wybodaeth ac arolygon wedi dangos bod yr angorfeydd ym Mhorthdinllaen yn cael effaith ar y gwely morwellt. Mae'r cadwynau angori yn ysgubo ar draws y gwely morwellt efo'r gwynt, y llanw ac ymchwydd y tonnau gan arwain at godi a dadwreiddio'r morwellt a gadael cylchoedd o fylchau mawr yng ngwely'r morwellt. Gweler Ffigyrau 2 a 3.

Ffigwr 1: Cylchoedd o greithiau i'w gweld o gwmpas angorfeydd sefydlog traddodiadol mewn llun o'r awyr o Borthdinllaen. © Cynhyrchwyd yr *orthophotography* gan COWI A/S o lun digidol a dynnwyd ganddynt yn 2006. Trwyddedwyd gan Adran Amgylchedd Llywodraeth Cynulliad Cymru.

Ffigwr 2: Dyluniad system angori arferol a sut y mae'n cael ardrawiad ar wely'r môr

**Ffigwr 3: Ardrawiad cadwyn angori yn sgwrio gwely morwellt Porthdinllaen
Delwedd: R. Holt CCGC**

Yn ogystal â cholli canran o'r morwellt, mae'r rhannau moel yn darnio'r gwely morwellt ac mae'n mynd yn dameidiog ac nid yw'n wely di-dor erbyn hyn. Mae gwelyau tameidiog yn fwy agored i effaith erydiad ac yn fwy agored i gael eu mygu gan dywod rhydd gan nad yw llawer o'r tywod o gwmpas yn cael ei gadw yn ei le gan rwydwaith gwreiddiau'r planhigion morwellt. Gall hyn fynd yn fwy o broblem os byddwn yn cael mwy o dywydd stormus a gall arwain at golli mwy o'r gwely morwellt.

Gall angori fod yn broblemus i'r gwely morwellt gan y gall angorfeydd dorri drwyddo ac amlygu gwreiddiau'r morwellt a dadwreiddio'r planhigion. Ble y creir bylchau yn y gwely, gallant erydu ac ehangu dros amser gan nad yw'r morwellt yno i sefydlogi'r dyddodion. Gall gweithgareddau eraill ailadroddus dwyster isel, megis y rhai a geir yn ardal y morwellt yn y parth rhynglanw, gael ardrawiad ar y gwely morwellt yn ogystal.

2.2 Beth a ellir ei wneud i ddiogelu'r gwllâu morwellt?

Mae llawer o ardaloedd yn y DU ac ar draws y byd yn wynebu'r un problemau â Phorthdinllaen a defnyddir sawl dull er mwyn diogelu'r gwelyau morwellt tra ar yr un pryd sicrhau bod gweithgareddau sy'n digwydd yn yr ardaloedd hyn yn parhau. Dulliau a ddefnyddir i ddiogelu gwelyau morwellt mewn mannau eraill:

- Newid / addasu angorfeydd presennol fel eu bod yn angorfeydd mwy addas i'w defnyddio mewn morwellt
- Treialu gwahanol fathau o angorfeydd sy'n addas i'w defnyddio mewn morwellt
- Creu parth gwirfoddol dim gosod angor / angori
- Creu parth angori
- Cael cyfyngiad cyflymder o amgylch y gwely morwellt
- Darparu gwybodaeth / posteri / cardiau post yn egluro pam fod morwellt yn bwysig a pham bod angen ei warchod

Mae Porthdinllaen yn hafan i gychod lleol a chychod sy'n ymweld a'r ardal ac mae'n le poblogaidd iawn i dwristiaid yn enwedig ym misoedd yr haf. Yr her yw darganfod dulliau i gefnogi ac annog defnyddio'r ardal yn barhaus ynghyd â sicrhau bod y gwely morwellt yn parhau'n iach yn y dyfodol. Gall y dulliau a ddefnyddiwyd mewn ardaloedd eraill fod yn briodol neu'n amhriodol ym Mhorthdinllaen. Byddwn yn hoffi clywed eich barn a gweithio gyda chi er mwyn sicrhau bod y morwellt yn cael eu diogelu yn y ffordd orau bosib sy'n addas i ddefnyddwyr yr ardal.

3 Cynllun Prosiect

3.1 Beth sydd yn digwydd nawr?

Lluniwyd y nodyn gwybodaeth hwn gan y Swyddog ACA ar ran Awdurdodau Perthnasol¹ ACA Pen Llŷn a'r Sarnau a'r Ymddiriedolaeth Genedlaethol er mwyn darparu peth gwybodaeth gefndirol am y gwely morwellt a pham bod angen gwneud rhywbeth i edrych ar ei ôl ar gyfer y cenedlaethau i ddod.

Mae'r prosiect hon wedi bodoli ers rhai blynyddoedd bellach. Hyd hyn mae'r prosiect wedi edrych ar hel data a gwybodaeth am:

- Y pethau sydd yn cael effaith ar y morwellt a maint yr effaith
- Pwysigrwydd y morwellt ym Mhorthdinllaen, yn enwedig ar gyfer pysgodfeydd
- Monitor

Mae nifer o adroddiadau wedi cynhyrchu ac ar gael ar safle we Pen Llŷn a'r Sarnau www.penllynarsarnau.co.uk.

Mae cryn dipyn o waith wedi mynd mewn i sicrhau fod pobl yn cael cyfle i fod yn rhan o'r prosiect a chael cyfle i drafod materion a syniadau. Mae hyn wedi ei wneud trwy:

- Diwrnodau agored
- Gweithdai
- Cyfarfodydd
- Ymweld grwpiau. Unigolion ac asiantaethau
- Cynhyrchu defnydd dehongli
- Cyfryngau cymdeithasol
- Cyfryngau (teledu a radio)

Mi fydd y prosiect yn dal ati i roi cyfleoedd cyd weithio a bod ar gael i drafod materion a syniadau. Rhan nesaf y prosiect yw trafod syniadau ymhellach a rhagbrofi. Mae'n hanfodol bod atebion dal yn cynnal cychod hamdden a masnachol tra'n warchod y morwellt.

3.2 *Am fwy o wybodaeth*

Am fwy o wybodaeth cysylltwch â Swyddog ACA Pen Llŷn a'r Sarnau neu Geidwad Arfordirol Yr Ymddiriedolaeth Genedlaethol:

Alison Hargrave
Swyddog ACA
Cyngor Gwynedd
01286 679495
info@penllynarsarnau.co.uk
www.penllynarsarnau.co.uk

Laura Hughes
Ceidwad Arfordirol
Ymddiriedolaeth Genedlaethol
01758 760469
llyn@nationaltrust.org.uk

ⁱ Awdurdodau Perthnasol ar gyfer ACA Pen Llŷn a'r Sarnau yn cynnwys Cyngor Gwynedd, Cyngor Ceredigion, cyngor Powys, Cyfoeth Naturiol Cymru, Dwr Cymru, Severn Trent, Tŷ'r Drindod a Pharc Cenedlaethol Eryri.